

סוכות – קהלת שמחה חלקית שלמה

ספר קהלת, אותו אנו נוהגים לקרוא בשבת חול המועד סוכות¹ הוא מן הספרים המרתקים ביותר והקשים ביותר להבנה בתנ"ך כולו. הוא נראה כולו רצוף סתירות, עד שחכמים בקשו לגנוז אותו, ולא להכניס אותו לתנ"ך. גם לאחר שהוכנס, רבות המחלוקות לגבי השאלה מה רוצה לומר לנו הספר, ומהי מסקנתו.

ברור מהספר, שקהלת, יצא בחיפוש אחר השמחה, והתקשה מאוד למצוא אותה. אך האם המסקנה שלו היא פסימית – אין אושר, ואין מה לחפש, או שהוא חשף את סוד השמחה ? ננסה לענות על השאלה הזו, תוך התחקות אחרי שתי מילים.

הַבֵּל הַבָּלִים אָמַר קִהְלֶת, הַבֵּל הַבָּלִים הַבֵּל הַבֵּל. (א ב)
מֶה יִתְרוֹן, לְאָדָם: בְּכָל עֲמָלוֹ שְׂעֵמָל, תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ (א ג)
כָּל הַדְּבָרִים יִגְעִים, לֹא יוֹכֵל אִישׁ לְדַבֵּר; לֹא תִשָּׁבַע עֵין לְרֹאיוֹת, וְלֹא תִמָּלֵא אֶזְנוֹ מִשְׁמַע. (א ח)
וְנָתַתִּי אֶת לִבִּי, לְדָרוֹשׁ וְלִתּוֹר בַּחֲכָמָה, עַל כָּל אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה, תַּחַת הַשָּׁמַיִם; הוּא עֲנֵנוּ רָע, נָתַן אֱ-לֹהִים לִבִּי הָאָדָם לָעֲנוֹת בּוֹ. רִאִיתִי, אֶת כָּל הַמַּעֲשִׂים, שֶׁנַּעֲשִׂי, תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ; וְהִנֵּה הַבֵּל הַבֵּל, וְרַעוּת רֹחַ. (א יג יד)
וּפְתִיתִי אֲנִי, בְּכָל מַעֲשֵׂי שֶׁעָשׂוּ יְדִי, וּבְעֲמָל, שֶׁעָמַלְתִּי לַעֲשׂוֹת; וְהִנֵּה הַבֵּל וְרַעוּת רֹחַ, וְאֵין יִתְרוֹן תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ (ב יא)
כִּי מֶה הִזָּה לְאָדָם, בְּכָל עֲמָלוֹ, וּבְרַעֲיוֹן, לְבֹשֶׁ שֶׁהוּא עָמַל, תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ. כִּי כָל יָמָיו מַכְאֲבִים, וְכַעַס עֲנִינוֹ גַם בְּלִילָה, לֹא שָׁכַב לְבֹשֶׁ; גַּם זֶה, הַבֵּל הוּא. (ב כב כג)

המשותף לכל הפסוקים האלה, ולרבים אחרים בקהלת, הוא כפול – כולם מדברים ביאוש על החיים, ובכולם חוזרת המילה כל או הכל.

ההסתכלות הכללית על החיים, המבוטאת בקהלת במילים כל או הכל, היא מייאשת. מה יספיק האדם לעשות בכל ימי חייו ? לא הרבה. איזו משמעות הוא ישאיר אחריו – משמעות זניחה. עד כמה יזכר בדורות הבאים ? כמעט כלום. כל התמונה הזו, מובילה את האדם ליאוש, ומאיסה בחיים. התחושה הזו בולטת מאוד בספר קהלת.

אז מה הפתרון ? נראה שאפשר למצוא כיוון בפסוקים המדברים על שמחה:

וּרְאִיתִי, כִּי אֵין טוֹב מֵאֲשֶׁר יִשְׂמַח הָאָדָם בְּמַעֲשָׂיו כִּי הוּא, חֵלְקוֹ: כִּי מִי יִבְיָאֲנוּ לְרֹאיוֹת, בְּמֶה שִׂיחָה אַחֲרָיו (ג כב)
גַּם כָּל הָאָדָם אֲשֶׁר נָתַן לוֹ הָאֱ-לֹהִים עֹשֶׁר וּנְכָסִים וְהִשְׁלִיטוֹ לְאָכַל מִמֶּנּוּ, וְלִשְׂאֹת אֶת חֵלְקוֹ, וְלִשְׂמֹחַ, בְּעֲמָלוֹ זֶה, מִתַּת אֱ-לֹהִים הִיא (ה יח)
וְשִׁפְחִתִּי אֲנִי, אֶת הַשְּׂמִיחָה, אֲשֶׁר אֵין טוֹב לְאָדָם תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ, כִּי אִם לְאָכַל וְלִשְׂתּוֹת וְלִשְׂמֹחַ; וְהוּא יִלְוֶנוּ בְּעֲמָלוֹ, יָמֵי חַיָּיו אֲשֶׁר נָתַן לוֹ הָאֱ-לֹהִים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ (ח טו)
לֵךְ אֲכַל בְּשִׂמְחָה לַחֲמֶדָּה, וְשִׂתֵּה בְּלֵב טוֹב יִינֵד: כִּי כָבֵד, רָצָה הָאֱ-לֹהִים אֶת מַעֲשִׂיךָ (ט ז)

גם כאן, המשותף בין הפסוקים הוא כפול. הפסוקים כולם מדברים על השמחה, והם אינם עוסקים בכלל, אלא בכאן ועכשיו. האדם יִשְׂמַח בְּמַעֲשָׂיו, וישא את חלקו, וישמח בְּעֲמָלוֹ, יאכל את לחמו וישתה את יינו, ולא יתעסק בשאלות כלליות כמו הפסוקים הקודמים.

במסע מן הכל אל השמחה, מוריד אותנו קהלת, החכם באדם, שניסה לעסוק בכללי, בנצחי ובאינסופי, אל העיסוק ביומיומי, בכאן ועכשיו. לא פתרון של פילוסופיה קלאסית, או של התבונה הטהורה, המנסות להבין את שאלות הקיום הגדולות, אלא עיסוק אקזיסטנציאליסטי (קיומי), במה שאני יכול לעשות ולחוות עכשיו. בצורה זו יכולים החיים להפוך ממסה גדולה ולא מובנת, להמון רגעים קטנים ושמחים².

שבת שלום וחג שמח
יעקב (יוקן) מאיר
"לכו נרננה" ובית המדרש הידידותי חברותא
יט' תשרי התשעט, רעננה

¹ בחלק מן העדות והקהילות

² אפשר אולי גם לקשר לסוכות שבו אנו עוסקים בשמחה במינימום – סוכה וארבעת המינים.